

250 ROCZNICA POWOŁANIA KEN

DLA KLAS
IV – V

SCENARIUSZ LEKCJI Z KARTAMI PRACY UCZNIA I ODPOWIEDZIAMI

14 PAŹDZIERNIKA 1773 R. PRZYJĘTO USTAWĘ POWOŁUJĄCĄ PROJEKT
„KOMISSYI NAD EDUKACJĄ MŁODZI SZLACHECKIEJ DOZÓR MAJĄCEJ” CZYLI KEN

Opracował Radosław J. Potrac,
pedagog specjalny, terapeuta, nauczyciel historii,
Nauczyciel Roku 2023

CELE LEKCJI

 45 minut

Uczeń:

- poprawnie posługuje się terminami: *edukacja, Komisja Edukacji Narodowej, Towarzystwo Ksiąg Elementarnych, reforma edukacji*,
- określa czas wydarzeń:
1773 – ustawa o Komisji Edukacji Narodowej,
1775 – Towarzystwo Ksiąg Elementarnych,
1793 – zakończenie działania KEN
– potrafi umiejscowić wydarzenie na osi czasu,
- wyjaśnia okoliczności powstania KEN,
- omawia wkład króla Stanisława Augusta Poniatowskiego oraz grona szlachty zaangażowanej w reformę oświaty,
- opisuje skutki reformy KEN i wymienia jej największe osiągnięcia,
- wyjaśnia, dlaczego 14 października obchodzi się w Polsce Dzień Edukacji Narodowej.

Metody pracy:

- metoda aktywizująca
- rozmowa nauczająca
- praca z kartą pracy
- praca z infografiką
- praca z mapą

Formy pracy:

- indywidualna
- grupowa
- zbiorowa

Środki dydaktyczne:

- artykuł pt. „Komisja KEN”
- materiały dla ucznia
- karta pracy „Komisja Edukacji Narodowej – przyczyny i skutki”

Przygotowanie do lekcji:

Nauczyciel przekazuje uczniom zadanie, aby wyobrazili sobie, że za tydzień staną się reformatorami oświaty. Prosi ich o przygotowanie trzech pomysłów, co można byłoby zmienić we współczesnej szkole (każdy uczeń przedstawia po trzy pomysły). Rozdaje karteczki, zachęca do rozmowy z kolegami, rodzicami, dziadkami na ten temat w celu zebrania doświadczeń w postaci trzech pomysłów.

PRZEBIEG LEKCJI

Faza wprowadzająca

1. Czynności organizacyjne: sprawdzenie obecności, podanie tematu lekcji.
2. Nauczyciel prosi uczniów o przedstawienie efektów swojej pracy – zbiera odpowiedzi dzieci i układa je w kształcie „słoneczka” na tablicy (grupuje podobne skojarzenia i pomysły w promienie).
3. Następnie nauczyciel prezentuje cel ogólny lekcji: przedstawia okoliczności powstania KEN i przebiegu reformy oświaty. Przedstawia ramy czasowe, opisuje postaci charakterystyczne związane z otoczeniem króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. (do wykorzystania artykuł pt. „Komisja KEN”.)

Faza realizacyjna

1. Zespoły otrzymują materiały dla ucznia w formie tabelki. Zapoznają się z nią i skupiają na sylwetce absolwenta wg KEN. Nauczyciel prosi, by uczniowie korzystając z tych materiałów, stworzyli plakat promujący sylwetkę absolwenta szkoły powszechnej, zgodnie z wytycznymi KEN, rysując postać (może być schematyczna) i opisując jej umiejętności. Nauczyciel opisuje metodę pracy i udziela wskazówek dotyczących form prezentacji.
2. Nauczyciel dzieli uczniów na zespoły i prosi uczniów by poszczególne promienie „słońca” z tablicy porównać z reformami oświaty dokonanymi przez KEN. Co jest takie samo, co jest inne.
3. Po upływie czasu liderzy grup zawieszają swoje prace i prezentują efekty, uzupełniając opisy prezentacją słowną.
4. Nauczyciel rozpoczyna dyskusję czy ówczesna sylwetka absolwenta przypomina oczekiwania stawiane dzisiejszym uczniom i czy dzisiaj uczniowie uczą się tego samego, w podobny sposób.

Faza podsumowująca

1. Uczniowie zapoznają się z przygotowaną kartą pracy i realizują pierwsze trzy zadania. Dzieli się wrażeniami z realizacji lekcji i wykonanej pracy.

Zadanie domowe:

Wykonaj zadanie 4. z karty pracy

Materiały dla nauczyciela:

Artykuł pt. „Komisja KEN”.

Stanisław August Poniatowski

fot. https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_August_Poniatowski

MATERIAŁY DLA UCZNIĄ

Celem było przede wszystkim wychowanie dobrego człowieka i dobrego obywatela – „żeby i jemu było dobrze, i z nim było dobrze”.

Przepis Komisji Edukacji Narodowej

„Niech dzieci znają ziemię, która ich karmi i nosi, dom, w którym mieszkają, chleb, który jedzą. Niech w dni wolne od szkół idą do różnych rzemieślników, niech się wywiadują nazwiska naczyń, materii, ich gatunku, miejsca skąd sprowadzone bywają. Niech mają wiadomość o urodzajach krajowych, ich cenie, przyczynach, taniości i drogości”

Przepis KEN na szkoły wojewódzkie

Ważnym efektem prac Towarzystwa było opracowanie podręczników w języku polskim, m.in. do nauki chrześcijańskiej, nauki moralnej, historii, historii naturalnej, czyli przyrody (obejmującej botanikę, zoologię i mineralogię), matematyki, fizyki oraz gramatyki języka polskiego

Kamieński, nauczyciel z wieloletnim doświadczeniem, buntował się przeciw ustrojowi feudalnemu i postulował edukację wszystkich warstw, dla kształcenia „wiernie służących Ojczyźnie obywateli”. Wierzył, że skoro ojczyzna ma prawo wezwać każdego obywatela bez wyjątku do jej obrony, to winna ich tak kształcić, aby mogli jej odpowiednio i umiejętnie służyć. Wychowanie i edukacja miały być przede wszystkim użyteczne nie tylko jednostce, ale przede wszystkim społeczeństwu poprzez przygotowanie rzeczonoj jednostki do objęcia różnorodnych ról, jakie przyjdzie jej w społeczeństwie odgrywać. W edukacji średniej i wyższej widział szansę na rozwijanie zdolnojoj młodzieży, nie tylko szlacheckiojoj, ale również chłopskiej. Projekt oparty na równości społecznojoj, znoszący pańszczyznę i postulujący ochronę każdej własności.

Adolf Kamieński „Wychowanie Obywatelskie”

KARTA PRACY

KOMISJA EDUKACJI NARODOWEJ – PRZYCZYNY I SKUTKI

1. Określ skreślając błędną informację – czy zdanie jest prawdziwe, czy fałszywe.

Reforma oświaty – powołanie Komisji Edukacji Narodowej odbyła się w XVIII w.	PRAWDA	FAŁSZ
Król Stanisław August Poniatowski sfinansował reformę z prywatnego skarbu	PRAWDA	FAŁSZ
Komisja Edukacji Narodowej przyniosła szerokie zmiany w edukacji obywateli	PRAWDA	FAŁSZ
Do szkół po reformie KEN mogły chodzić dziewczynki	PRAWDA	FAŁSZ

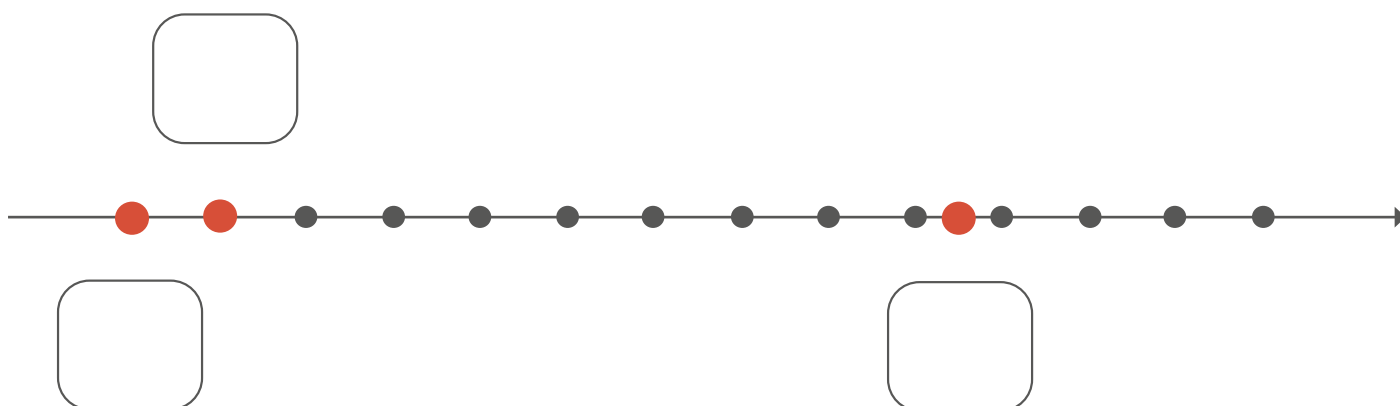
2. Do podanych wydarzeń dopisz odpowiednie daty – podane w ramce. Umieść we właściwych miejscach na osi czasu litery oznaczające zdarzenia.

1773, 1793, 1775,

A – powołanie Ustawy sejmowej o Komisji Edukacji Narodowej

B – powołanie Towarzystwa Ksiąg Elementarnych

C – wygaszenie działania Komisji Edukacji Narodowej po drugim rozbiórce Polski

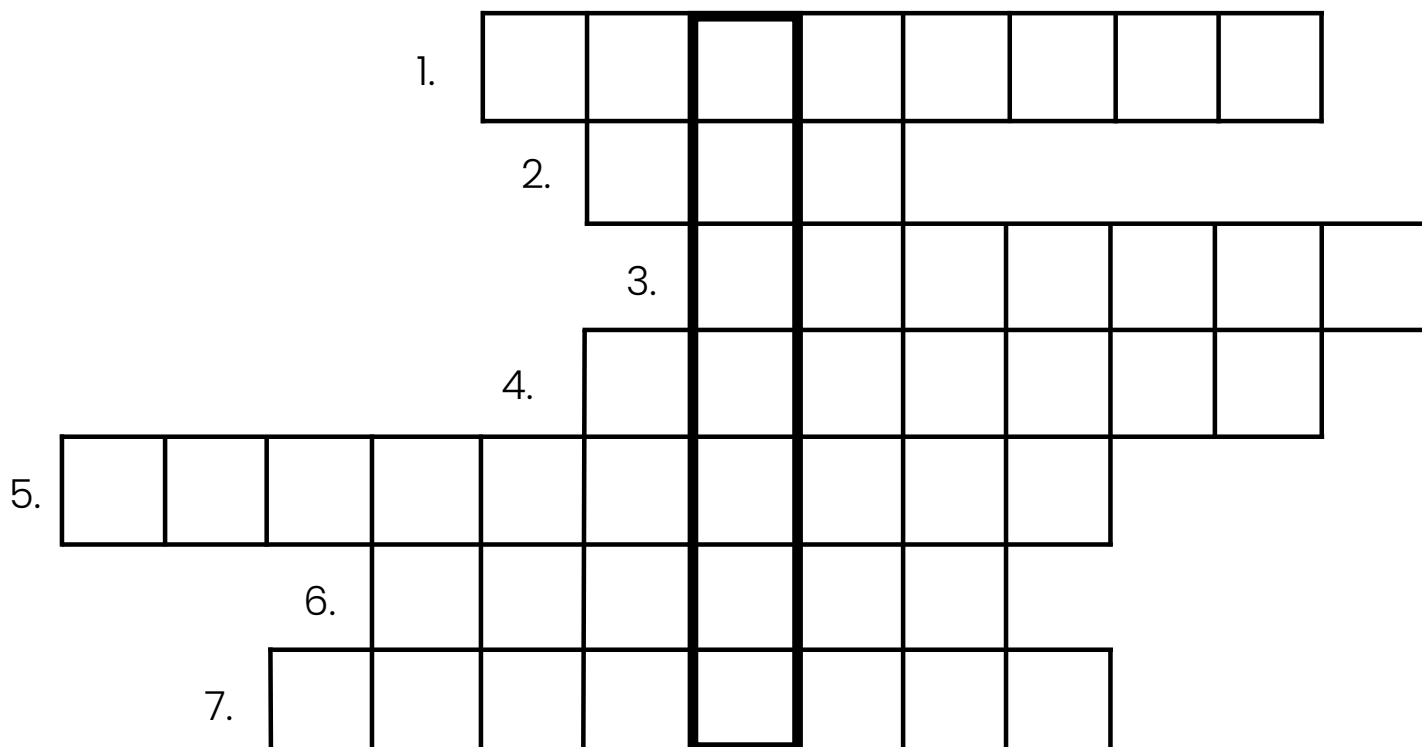

KARTA PRACY

KOMISJA EDUKACJI NARODOWEJ – PRZYCZYNY I SKUTKI

3. Rozwiąż krzyżówkę. Zapisz w wyznaczonym miejscu otrzymane hasło.

1. Miasto, w którym odbywał się Sejm Wielki
2. Skrót Komisji Edukacji Narodowej
3. Zadbano o nie najpierw – planując reformę oświaty
4. Po reformie KEN mogły na równi z mężczyznami chodzić do szkoły.
5. Miejsce, w którym można kupić książkę.
6. Jeden z przedmiotów nauczany w nowej szkole.
7. Miał być efektem nowej szkoły...

HASŁO

KARTA PRACY

KOMISJA EDUKACJI NARODOWEJ – PRZYCZYNY I SKUTKI

4. Zastanów się i napisz dlaczego Twoim zdaniem Ustawa o Komisji Edukacji Narodowej i działanie KEN są ważne dla nas dzisiaj?

ODPOWIEDZI

1. Określ skreślając błędną informację – czy zdanie jest prawdziwe, czy fałszywe.

Reforma oświaty – powołanie Komisji Edukacji Narodowej odbyła się w XVIII w,	PRAWDA	~~FALSZ~~
Król Stanisław August Poniatowski sfinansował reformę z prywatnego skarbu	~~PRAWDA~~	FALSZ
Komisja Edukacji Narodowej przyniosła szerokie zmiany w edukacji obywateli	PRAWDA	~~FALSZ~~
Do szkół po reformie KEN mogły chodzić dziewczynki	PRAWDA	~~FALSZ~~

2. Do podanych wydarzeń dopisz odpowiednie daty – podane w ramce.
Umieść we właściwych miejscach na osi czasu litery oznaczające zdarzenia.

1773, 1793, 1775,

A – powołanie Ustawy sejmowej o Komisji Edukacji Narodowej

B – powołanie Towarzystwa Ksiąg Elementarnych

C – wygaszenie działania Komisji Edukacji Narodowej po drugim rozbiore Polski

A

B

C

ODPOWIEDZI

1. Rozwiąż krzyżówkę. Zapisz w wyznaczonym miejscu otrzymane hasło.

1. Miasto, w którym odbywał się Sejm Wielki
2. Skrót Komisji Edukacji Narodowej
3. Zadbano o nie najpierw – planując reformę oświaty
4. Po reformie KEN mogły na równi z mężczyznami chodzić do szkoły.
5. Miejsce, w którym można kupić książkę.
6. Jeden z przedmiotów nauczany w nowej szkole.
7. Miał być efektem nowej szkoły...

1.	W	A	R	S	Z	A	W	A		
2.	K	E	N							
3.		F	I	N	A	N	S	E		
4.	K	O	B	I	E	T	Y			
5.	K	S	I	Ę	G	A	R	N	I	A
6.		C	H	E	M	I	A			
7.	O	B	Y	W	A	T	E	L		

HASŁO

REFORMA

ARTYKUŁ PT. „KOMISJA KEN”

Był rok 1764. Stanisław Antoni Poniatowski – stolnik litewski – wstępował na polski tron, przyjmując imiona: Stanisław August. Jak inni szlachetnie urodzeni, zapewne myślał w tym momencie o przyszłości. Swojej i swoich dzieci, najchętniej chłopców – być może przyszłych dziedziców. Dlaczego myślał o wykształceniu swych następców? Bo sam otrzymał takie nauki, jakie w tamtym czasie były możliwe. Każdy szlachcic – każdy, kogo było na to stać, mógł wysłać swoje dzieci do jednego z kolegów Jezuitów (pierwsze Collegium Hosianum założył w 1565 w Braniewie – położonym dzisiaj przy granicy z Rosją na północy Polski Stanisław Hozjusz – człowiek, do którego jeszcze wrócimy) lub do jednej ze szkół Pijarów. Jako przyszły mieszkaniec Warszawy mógł na przykład skorzystać z Collegium Nobilium – znanej pięcioklasowej szkoły, w której wykształcenie odebrali choćby Ignacy Potocki czy Piotr Ożarowski.

Wkrótce jednak zakony poczęły tracić na znaczeniu, zwłaszcza Towarzystwo Jezusowe, które uległo rozwiązaniu, w związku z działaniami na kontynentach amerykańskich przez papieża Klemensa XIV.

Król musiał zatem szukać sposobu na ratowanie polskiej edukacji, jedną decyzją bowiem zamknięto i rozwiązano 75% szkół – zniknęło 66 z 75 istniejących szkół parafialnych i wojewódzkich. Przyszłość każdego kraju leży w rękach jego młodzieży i jej wykształcenia – niewiele osób rozumiało to równie dobrze wówczas, co Stanisław August i jego otoczenie.

Najpierw zatem powołuje zgodnie z umową ze szlachtą (Pacta Conventa) Szkołę Rycerską – dla potrzeb kształcenia oficerów i dowódców wojsk koronnych i litewskich oraz administratorów państwowych. Szkoła Rycerska przyniosła wiele pozytywnych zmian do programu nauczania w tym wprowadzenie przedmiotów praktycznych: geometrii, matematyki, handlu itp. Następnie przygotowuje z otoczeniem rozumiejącym

Stanisław August Poniatowski

fot. https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_August_Poniatowski

jak on, potrzebę wzmocnienia tego obszaru życia – ustawę przyjętą 14 października 1773 r. powołującą projekt „Komissyi nad edukacją młodzi szlacheckiej dozór mającej” czyli Komisję Edukacji Narodowej. W jej skład weszli senatorowie i posłowie w równej liczbie. Początkowo ośmiu, następnie dwunastu. Dawało to głos zarówno tym zamożnym, jak i mniej „forsiastej” szlachcie. Powoływani byli na 6-letnią kadencję. Głównie spotykali się w mieszkaniu Hugo Kołłątaja – w kamienicy nr 21A w zachodniej pierzei Rynku Starego Miasta. Ponieważ w komisji znaleźli się zarówno Ignacy Massalski, August Sułkowski, Ignacy Potocki, Adam Czartoryski – historyk francuski Ambroise Jobert określił ich jako „zaiste wspaniałą ekipę” i wydaje się z perspektywy czasu, że miał rację.

Ciekawym faktem jest to, że mimo różnic w poglądach, na niwie edukacji – komisja była zgodna. Kołłątaj pisząc do Stanisława Małachowskiego wspominał, że mimo panującej w rządzie niezgody i wahań, w „Komisji Edukacji zawsze spokojna panuje jedność. Gdybyśmy w jakiejś innej magistraturze dostrzec mogli tyle partii, a raczej pierwszych partii szefów, jaka by tam była niezgoda, jaka nieufność?” zaś w Komisji Edukacji „Wszyscy chcą czynić dobrze, a jeden drugiemu daje się bez zazdrości wyprzedzić.” Ciekawe, prawda?

Co ważniejsze, zadbano w pierwszej kolejności o finansowy aspekt edukacji i zabezpieczono fundusze na ich działanie. Wykorzystano majątki Jezuitów, a dochody z nich przeznaczano na fundusz komisji. Wiele z dóbr rozkradziono, niektórymi zarządzano w sposób przynoszący jedynie straty. Zadbano jednak z założenia rozsądnie o podstawy działania. Po drugie – wymyślono i opracowano jednolity system kształcenia na trzech poziomach. Jako podstawa tego systemu działały szkoły parafialne, na średnim – wojewódzkie, zaś na poziomie szkolnictwa wyższego działały dwa Uniwersytety: Krakowski w Wilnie. Utworzone w 1775 roku Towarzystwo Ksiąg Elementarnych opracowało programy

Hugo Kołłątaj

Franciszek Onufry Bieliński

fot. https://pl.wikipedia.org/wiki/Franciszek_Onufry_Bieli%C5%84ski

nauczania i podręczniki do nauki, a także stworzyło listy lektur szkolnych. Co ciekawe, propozycje zawartości nadsyłały europejskie sławy, takie jak Formey – sekretarz Akademii Berlińskiej, Bel – dyrektor „Actorum Lipsiensium”, Jeana Filip Limburg – lekarz belgijski, Lamey – członek Akademii Nauk w Mannheim, Etienne Bonnot – autor podręcznika do logiki. Ten ostatni zrezygnował nawet z honorarium uważając, że praca dla takiej Komisji to zaszczyt i honor. Wartym podkreślenia jest także fakt, że do stworzenia programów wykorzystano badanie

opinii publicznej – wielu polskich intelektualistów nadesłało wówczas swoje przemyślenia, jak choćby Franciszek Bieliński. który zwrócił uwagę na potrzebę włączenia do edukacji wychowania w duchu obywatelskim, konieczność nowego systemu kształcenia nauczycieli i nauki nacechowanej praktycyzmem. KEN zalecała, by w każdej z dziedzin profesorowie „starać się i dozierać powinni, aby ich uczniowie więcej na rozum i pojęcie, niżli na pamięć się uczyli”. Jakie to współczesne. Równie współczesne było wnioskowanie o niemal równe prawo do nauki dla chłopców i dziewcząt. Pisali o tym zarówno Adam Kazimierz Czartoryski, jak i Franciszek Bieliński – w „Listach...”. Z podręczników przygotowanych przez Towarzystwo Ksiąg Elementarnych korzystali nawet Adam Mickiewicz i Bolesław Prus, na pewno zaglądali do gramatyki języka polskiego Kopczyńskiego, który zalecał najpierw naukę polskiego, a dopiero w drugiej kolejności naukę języków obcych (łaciny itd.).

Najtrudniej reformy było przeprowadzić na najwyższym poziomie. Nie wszystkim profesorom podobały się propozycje nowości w programie nauczania. Hugo Kołłątaj i Marcin Poczubutt-Odlanicki zmieniali nieco archaiczne struktury uczelniane i wnieśli powiew świeżości do średniowiecznych jeszcze metod nauczania. Dodatkowo zhierarchizowali system edukacji i nadzoru, na samym czele stały szkoły wyższe, one

nadzorowały szkoły wydziałowe i podwydziałowe, a te z kolei opiekowały się szkołami parafialnymi. Wśród nowych przedmiotów pojawiły się takie, jak botanika, chemia, zoologia, mechanika (technika) i inne. Uczniowie poza umiejętnościami czytania i pisania w języku łacińskim (wcześniej) – swobodnie porozumiewali się w języku ojczystym i uczono tego, co „wraz z matematyką, a w niej algebrą, zwłaszcza zaś geometrią – da młodzieży podstawy prawdziwie naukowego myślenia”, pisał Stanisław Tync. Wszystkie przedmioty wykładane były w języku polskim. Wspierało to wychowanie w duchu narodowym z budowaniem tożsamości u studentów, którzy przede wszystkim mieli być przydatni dla państwa.

Komisja Edukacji Narodowej przez niemal dwadzieścia lat wprowadziła do polskiej nauki i szkolnictwa wiele dobrego. Nauczyciele wszystkich grup szkolnych tworzyli wspólny stan akademicki obdarzony znaczną autonomią i wypracowanymi przywilejami. Zostali wykształceni „na nowo” – do pracy w „nowym świecie”. Mieli swoje obowiązki, ale także wywalczone i ukonstytuowane prawa. Emerytura nauczycielska przysługiwała po 20 latach pracy w zawodzie. Mimo, że jej działanie zakończyła Targowica, to do 1793 roku wykształcono w nowym duchu rzesze wolnomyślicieli i ludzi otwartych na Europę i jej nowinki. Wnieśli oni w nadchodzących mrocznych czasach wiele dobrego i pozostawili spuściznę, która po 123 latach zaborów – znów przyniosła rzeszy młodych ludzi szansę na edukację i wykształcenie, a całą pewnością pozwoliła zachować język polski.

Z doświadczeń KEN korzystali także zaborcy – Wilhelm Anton von Klewitz, wykorzystał doświadczenia Polaków do zmian regulaminów szkół pruskich. Pokazuje to, jak wielkie znaczenie miała podjęta przez króla i garstkę postępowych ludzi reforma oświaty, którą świętujemy w tym roku po raz 250.

Bibliografia:

- Bednarski S., Upadek i odrodzenie szkół jezuickich w Polsce: studium z dziejów kultury i szkolnictwa polskiego, Kraków 1933.
- Bieliński F., Sposób edukacji w XV listach opisany: które do Komissyi Edukacyi Narodowej od bezimiennego autora były przesyłane, Warszawa 1785.
- Czartoryski A.K., Drugi list jmc pana Doświadczyńskiego do przyjaciela swego względem edukacyi córek, Warszawa 1781.
- Suchodolski B., Komisja Edukacji Narodowej na tle roli oświaty w dziejowym rozwoju Polski, Warszawa 1973.
- Szybiak I., Szkolnictwo Komisji Edukacji Narodowej w Wielkim Księstwie Litewskim, Wrocław 1973.
- Tync S., Komisja Edukacji Narodowej: (pisma Komisji i o Komisji). Wybór źródeł, Wrocław 1954.
- Wołoszyn S., Źródła do dziejów wychowania i myśli pedagogicznej, t. 1: Od wychowania pierwotnego do końca XVIII stulecia, Kielce 1995.

PRZEJDŹ SIĘ Z NAMI NA SPACER DO SIEDZIBY KEN

Odkryj z nami piękno Warszawy i spędź ciekawie czas! Poznaj stolicę podczas przepięknego spaceru wzdłuż jej malowniczych uliczek, odkrywając historyczne zabytki oraz tajemniczą kamienicę Hugo Kołłątaja na Rynku Starego Miasta 21A. To właśnie w tym miejscu grupa publicystów zafascynowanych edukacją spotykała się i aktywnie współtworzyła historię Komisji Edukacji Narodowej (KEN).

KLIKNIJ W LINK:

<https://youtu.be/FoW-n4j5QEU>

Siedziba KEN
Rynek Starego Miasta 21

Zamek Królewski

Pałac
Prezydencki

Uniwersytet
Warszawski

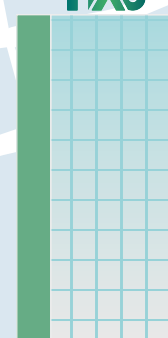
Biblioteka UW

Centrum Nauki
Kopernik

Pomnik Syreny
nad Wisłą

Nauczycielska Agencja
Ubezpieczeniowa

Katedra
św. Floriana

Park Praski

Wisła

Wisła

Most Śląsko-Dąbrowski

Stefana Okrzei

Most
Świętokrzyski

Powdle

Aleja Solidarności

Sowią

Karowa

Gęsta

Lipowa

Obożna

Topiel

Tamka

Warysze Kościelne

